

Тарасенко Ірина Олексіївна
доктор економічних наук, професор
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Тарасенко Олексій Сергійович
кандидат економічних наук
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ В ПІСЛЯВОЄННОМУ ПЕРІОДІ

В умовах посилення глобалізаційних процесів, в тому числі пандемії COVID-19 та нового для України виклику — військової агресії з боку РФ, перспективи розвитку системи вищої освіти залежать не лише від рівня економічного потенціалу країни, але й можливостей та переваг євроінтеграційного курсу України. Проте крім переваг, які надає інтеграція українській системі вищої освіти (СВО) в європейський освітній простір, слід враховувати і ризики такої взаємодії, серед яких: «відтік мізків» — молоді та науково-педагогічних працівників та, як наслідок, втрата людського капіталу країни [1, с. 10], які в умовах війни набули характеру реальних загроз. Одним із індикаторів цього є значне скорочення вступників до українських ЗВО у 2022 році [2]. Отже, на сучасному етапі важливим завданням для української СВО є збереження конкурентоспроможності ЗВО, враховуючи особливості функціонування в умовах військової агресії та цілі післявоєнного відновлення України.

Слід зазначити, що ситуація в українській вищій освіті, що в останні роки перебувала у стані реформування, ускладнилася військовою агресією з боку РФ, наслідком якої стала втрата економічного потенціалу ЗВО через завдані руйнування, відтік студентів та науково-педагогічних працівників за кордон, в більшості — не за програмами академічної мобільності. Так, дані, наведені в [3, 4], свідчать, що від бомбардувань та обстрілів постраждало 1748

закладів освіти, при цьому 144 з них зруйновано повністю; змінили місце свого розташування 34 заклади вищої освіти, 42 коледжі і 65 відокремлених структурних підрозділів. Щотижня кількість ЗВО, які зазнали руйнувань та втрат внаслідок військових дій неупинно зростає. Зазначене свідчить про необхідність розробки державної політики у сфері вищої освіти щодо вирішення проблем, які наразі особливо загострилися, та їх розгляд через призму національних інтересів та національної безпеки.

Зумовлена військовою агресією з боку РФ міграція молоді різного віку призвела до втрати контингенту українськими університетами, частину якого відновити не вдасться. За статистичними даними [5]: «... на 20 червня держкордон на виїзд з України перетнуло 5,4 млн. осіб, з них 4,8 млн. осіб — наші співвітчизники. Серед них за деякими даними вивезено з під бомбувань 2 млн. українських дітей». Щодо наслідків військової агресії з боку РФ на ситуацію у сфері освіти наводяться дані [6–8], що з усього дитячого населення України більше ніж половина — 4,3 млн. дітей з 7,5 млн. загалом — вимушені були покинути свої домівки. Так, на початок травня за кордон виїхало більш ніж 23 тис. педагогічних працівників і понад 600 тис. учнів. Зазначене дозволяє дійти розуміння, що відтік молоді і ризик її неповернення в Україну є чинниками втрати людського капіталу. Отже, дану тенденцію слід розглядати через призму національної безпеки.

До причин, які спонукають молодь виїжджати за кордон і які існували в довоєнному періоді, також слід віднести проблеми із працевлаштуванням за фахом. В [6] зазначається, що негативною стороною масовості вищої освіти, яка характерна для України, стало «знецінення отримуваних кваліфікацій». Така ситуація, яка особливо загострилася в умовах скорочення ринку праці під впливом військових дій на території України, потребує розробки відповідних заходів як з боку держави, так і МОН України. Так, до важливих завдань сьогодення слід віднести розробку державної міграційної політики, спрямованої на повернення українських мігрантів з-за кордону після завершення військових дій, а з боку МОН України відповідних програм, орієнтованих мотивувати молодих людей до продовження освіти в українських ЗВО. Останнє стає можливим завдяки використанню ЗВО новітніх цифрових платформ та технологій дистанційного навчання для тих студентів, які виїхали з країни або переїхали в інші регіони, що забезпечило можливість продовження навчання, з наступним їх поверненням до своїх університетів після завершення військових дій на території України.

Можливою формою існування та збереження потенціалу української системи вищої освіти вважаємо взаємодію українських і європейських університетів задля досягнення спільних цілей та з урахуванням інтересів усіх сторін. Передумовою для цього є обраний Україною курс на євроінтеграцію, зроблені у цьому напрямі кроки і здійснювані реформи, а також надання Україні статусу кандидата в члени ЄС, що відкриває нові можливості для відновлення в післявоєнному періоді та розвитку усіх галузей економіки. Важливим принципом як міжнародного співробітництва ЗВО, так і зовнішньоекономічної діяльності є дотримання нормативно-правових актів України та договірна основа такої співпраці. В умовах війни ці питання набули частково стихійного характеру, що викликано значним потоком вимушених мігрантів, які виїхали за межі України в пошуках більш безпечних умов.

Встановлено, що в умовах військової агресії конвергенція українських ЗВО з європейською освітньою системою (ЄОС) забезпечить можливість функціонування СВО та її розвиток в періоді післявоєнного відновлення. Для вироблення адекватної стратегії, яка дозволить знизити можливі ризики та віднайти оптимальні шляхи подальшого розвитку СВО України, необхідно здійснити аналіз можливостей і загроз конвергенції ЗВО України з європейськими університетами за умови забезпечення конкурентоспроможності українських ЗВО і збереження їх потенціалу. При цьому слід зазначити, що глибина освітньої конвергенції залежить від множини чинників, які по різному проявляються в умовах військової агресії, враховуючи існуючі виклики європейської інтеграції, а також відмінності та схожість у побудові освітніх систем України та окремих європейських країн.

Для аналізу різних аспектів освітньої конвергенції потребується розробка системи кількісних і якісних показників задля забезпечення комплексності оцінювання якості взаємодії університетів України з ЄОС, враховуючи вплив військової агресії та процес освітньої інтеграції з ЄС. Прикладом такої взаємодії ЗВО України з іноземними університетами є співпраця за напрямками: академічні обміни, академічна мобільність студентів, науковців-дослідників і науково-педагогічних працівників, фахова практика та стажування за кордоном, міжнародні наукові та освітні проекти, які відкривають додаткові можливості у сфері освіти і науки на засадах посилення співпраці з міжнародними партнерами. Важливим завданням при реалізації окремих форм такої взаємодії є збереження конкурентоспроможності та потенціалу ЗВО, що потребує розробки відповідних заходів як на рівні окремих закладів вищої

освіти, так і МОН України. Ахновська І. О. зазначає [9], що на тлі прагнення до універсальності та стандартизації в освіті, які, в тому числі, закладено принципами Болонського процесу, основою конкурентних переваг ЗВО є інваріантність в освіті. Це дозволить забезпечити конкурентоспроможність в умовах євроінтеграції українських ЗВО, процес якої прискорився під впливом військової агресії з боку РФ через вимушену міграцію молоді до більш безпечних європейських країн.

За результатами аналізу наукової літератури та тенденцій, які склалися у сфері вищої освіти, визначено елементи забезпечення конкурентоспроможності та безпеки СВО України як складової національної безпеки, основними з яких є: удосконалення державної політики з орієнтацією на збереження СВО як пріоритетної сфери, підтримку її конкурентоспроможності в умовах військової агресії та створення умов для відновлення в післявоєнному періоді; інваріантність освітніх програм (послуг) як основа конкурентних переваг українських ЗВО; розвиток в країні демократичних інститутів з урахуванням потреб різних категорій громадян, в тому числі вимушених переселенців та мігрантів з метою стримування зовнішньої міграції; розробка державної міграційної політики, спрямованої на повернення українських мігрантів з-за кордону після завершення військових дій; розробка МОН України комплексу заходів, спрямованих мотивувати молодих людей до продовження освіти та повернення на навчання до українських ЗВО після завершення військових дій; соціальні гарантії громадянам, які змушені мігрувати до більш безпечних регіонів, забезпечення можливості для продовження освіти; інтернаціоналізація освіти та її інтеграція в європейський і світовий освітній простір, співпраця у освітній сфері на міжнародному рівні; запровадження сучасних технологій та методів навчання, впровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій тощо.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що задля досягнення цілей післявоєнного відновлення з урахуванням особливостей процесу інтеграції до ЄОП, при розробці комплексу заходів щодо розвитку СВО доцільно враховувати можливості нових форм взаємодії між університетами України та ЄС за умови забезпечення конкурентоспроможності національних ЗВО. Основними напрямками посилення конкурентоспроможності національних ЗВО слід вважати: підвищення рівня їх наукової та інноваційної діяльності, якості освітніх послуг та престижності освіти, удосконалення системи менеджменту, імплементацію в систему управління ЗВО підсистем управління конкурентоспроможністю та ризик менеджменту.

Література

1. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія / За заг. ред. Ф. Г. Ващука. (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 16). Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с.
2. «Вступ.ОСВІТА.UA» (osvita.ua). URL: <https://vstup.osvita.ua/r27/> (дата звернення: 31.08.2022).
3. URL: <https://saveschools.in.ua> (дата звернення: 26.08.2022).
4. URL: <https://cutt.ly/hJaDTKH> (дата звернення: 24.08.2022).
5. Вагнер В. Майбутнє української нації: програмуймо післявоєнне відродження вже сьогодні. URL: nv.ua/ukr/opinion/viyna-v-ukrajini-chomu-na-ukrajinu-chekaє-demografichna-kriza-bizhenci-novini-ukrajini-50255841.html (дата звернення: 20.08.2022).
6. Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи розвитку // Національний інститут стратегічних досліджень (niss.gov.ua). URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y> (дата звернення: 28.08.2022).
7. URL: <https://cutt.ly/OJaSmuT> (дата звернення: 20.08.2022).
8. URL: <https://cutt.ly/AJaS5D7> (дата звернення: 21.08.2022).
9. Ахновська І. О. Управління рівнем дивергенції та конвергенції в освіті. Економіка і організація управління. 2018. № 2 (30). С. 14–21.